

Molnár Dóra

Kelet-közép-európai körkép a világjárvány megfékezésére tett szakpolitikai intézkedésekről és a kiskereskedelem helyzetéről

Bevezetés

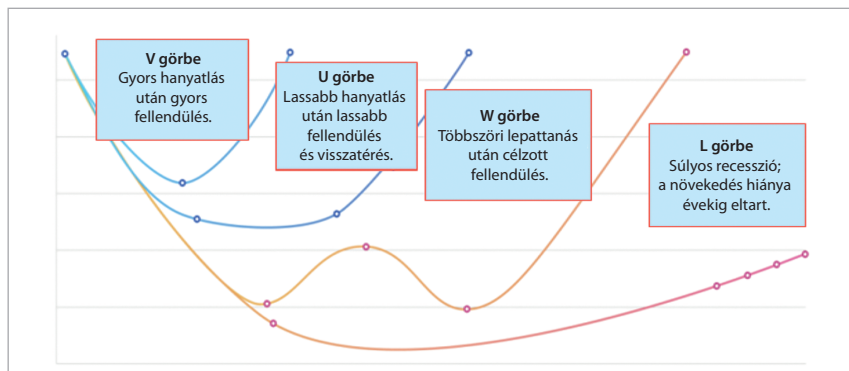
A világjárvány következtében előállt rendkívüli helyzetben kritikus szükség mutatkozott a kiszolgáltatott személyek és vállalatok kormányzati támogatására, ezért valamennyi államnak sürgős és hathatós választ kellett találnia a gazdaság talpon tartása érdekében, valamint azért, hogy a munkavállalók megőrizhessék munkahelyüket és jövedelmüket. Az államok többsége által bejelentett fiskális intézkedések között széles körű adókedvezményeket, bértámogatásokat, munkanélküli-segélyeket, a közüzemi számlák és bérleti díjak fizetésének elhalasztását, jelzáloghitel-könnyítéseket, a háztartásoknak egyösszegű kifizetéseket (azaz úgynevezett „helikopterpénzt”), a vállalkozások számára kedvezményes kölcsönök és hitelgaranciák nyújtását láthatjuk.¹

A kelet-közép-európai államok is szinte valamennyi nevesített intézkedést elrendelték. A vizsgált régiót azzal az eltéréssel azonosítjuk a visegrádi államokkal, hogy Lengyelország helyett Ausztria viszonyaival foglalkozunk. Ennek oka egyrészt az, hogy a lengyel gazdaságra – annak szerkezeti és méretbeli eltérése okán – másképp hatott a világjárvány, és a kormány ennek megfelelően más jellegű, a többi vizsgált államtól eltérő válságkezelésre kényszerült. Másrészt Ausztria beemelését a vizsgált államok közé az indokolja, hogy az ország és gazdaságának mérete könnyen összevethető a magyar, a cseh és a szlovák viszonyokkal, továbbá nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a járvány kezelése során az osztrák intézkedések Magyarország számára hosszú hónapokon keresztül mintaként szolgáltak. Mindezek alapján ebben a fejezetben a kelet-közép-európai államok közül Ausztria, Szlovákia, Csehország és Magyarország járványkezelési intézkedéseit vizsgáljuk meg, kitérve a külföldi államok kiskereskedelmének alakulására is.

¹ OECD: *Government Support and the COVID-19 Pandemic* (2020. április 14.).

Valamennyi állam számára kérdés volt a járvány kitörésekor (és részben még most is az), hogy milyen gazdasági hatásokkal kell majd számolni, és miként fog a gazdaságuk ismét növekedési pályára állni. Ennek négy lehetséges útja képzelhető el (1. ábra):²

- az első és a legjobb forgatókönyv a V alakú fellendülés, ahol a gazdaság rövid időn belül helyreáll, és a recesszió időszaka után ugyanolyan növekedési ütemben nő;
- a második forgatókönyv az U alakú fellendülés, ahol a gazdaság bár szintén visszatér a járvány előtti szintre, ezt az utat lassabban teszi meg;
- a harmadik forgatókönyv a W alakú fellendülés, ahol a gazdaság a kezdeti kisebb fellendülést követően előbb visszapattan, és ismét recesszióba süllyed, végül növekedni kezd; mindez a fellendülés több hullámához vezet a stabil növekedési szakaszt megelőzően;
- a negyedik és legrosszabb forgatókönyv az L alakú fellendülés, amikor nem beszélhetünk növekedésről, és a gazdaság nagyon hosszú ideig stagnál.

1. ábra: A gazdasági fellendülés négy lehetséges scenáriója

Forrás: Arthur D. Little: *Ensuring Health and Safety while Preparing Recovery and Future Growth*. 2020. április.

A vizsgált államok gazdasága viszonylag nagy ellenálló képességről tett tanúbizonyságot, felülmúlva a 2020-as évre vonatkozó várakozásokat, és a régió növekedése kezd visszaállni a járvány előtti szintre.³ Ennek üteme a vizsgált országok

² COVID-19 Retail Aftermath: 8 Consumer Behavior Trends Here to Stay. *Hypersonix.ai*, é. n.

³ Fitch Ratings: *Visegrad 4 Economies Appear Resilient to COVID-19 Third Waves* (2021. április 13.).

esetében sem egyenletes: míg a szlovák és magyar gazdaság várhatóan már 2021 végére eléri a járvány előtt szintet, addig Csehország esetében ez 2022 közepére, míg Ausztria esetében 2022 végére várható, tehát míg az előbbi esetekben a V alakú, az utóbbiaknál inkább az U alakú görbe látszik megvalósulni.

A továbbiakban országankénti bontásban mutatjuk be a világjárvány kezelésére tett szakpolitikai intézkedéseket, valamint a kiskereskedelem alakulását.

1. Magyarország

A magyar gazdaság a járványt megelőző öt évben átlagosan évi 4,1%-kal bővült, amely nemcsak a szlovák és cseh növekedést múlta felül, hanem az eurózóna átlagos bővülését is. Ezt a növekedést akasztotta meg a világjárvány. 2020 második negyedévében a gazdaság 14,5%-kal esett vissza, amely a többi visegrádi ország gazdasága csökkenésénél is nagyobb mértékű volt.⁴ A harmadik negyedévben elért – és nem várt – 9,8%-os növekedés azonban bizakodásra adhat okot, és valószínűsíthető, hogy a válság lecsengésével Magyarország ismét képes lehet az évi 4% körüli gazdaság bővülésre (külső körülmények változatlanága esetén).⁵ Ehhez azonban szükség van a beruházások további növelésére, a munkaerő fejlesztésére, az innováció ösztönzésére, valamint a támogató intézményi keretek fejlesztésére.⁶ A gazdaság egyik kritikus ágazata a kötet címében is szereplő kiskereskedelem, amely strukturális okokból (hagyományos, kisebb üzletek magasabb részaránya) és az online vásárlás lassabb elterjedése miatt jelentős lemaradásban van a régió (és az eurózóna) országai mögött. S bár a magyar gazdaság 2020-ban 5%-os visszaesést könyvelhetett el, 2021-ben ugyanekkora mértékű növekedés várható,⁷ amely alapján a gazdaság a V alakú, tehát a legkedvezőbb görbét fogja várhatóan bejárni.

Eltérően a régió többi országának vizsgálatától, ebben a fejezetben csak a járványhelyzet kezelésének legfőbb gazdasági intézkedéseit mutatjuk be, és eltekintünk a kiskereskedelem alakulásának részletes vizsgálatától tekintettel arra,

⁴ Eurostat: *GDP and Main Components* (é. n.).

⁵ Hegedűs Orsolya: Hungary Real Estate Market View. *Cushman&Wakefield*, 2021. július 1.

⁶ *Repülőrajt. A magyar gazdaság növekedési pályája 2030-ig*. McKinsey & Company. 2020. november. 9–10.

⁷ Európai Bizottság: *Economic Forecast for Hungary* (2021. május 12.).

hogy a további fejezetek számos, a magyar kiskereskedelmi piaccal kapcsolatos részkérdésről részletesen is szólnak.

Hazánkban az első Covid-fertőzöttet 2020. március 4-én azonosították, és pontosan egy héttel később a kormány kihirdette a veszélyhelyzetet. Soha nem látott korlátozásokat vezettek be, amelynek köszönhetően a járvány első hulláma a lehető legkevesebb emberéletet követelte. Augusztus végén azonban már kezdett begyűrűzni a második hullám, amely novemberben tetőzött, majd 2021 februárjában a harmadik hullám is elérte Magyarországot. Igen szomorú statisztikai adat, hogy ebben az időszakban millió főre vetítve hazánkban szedte legtöbb áldozatát a koronavírus.

A kormány veszélyhelyzeti gazdaságpolitikája fiskális és monetáris intézkedések bevezetését egyaránt tartalmazta.⁸

A *fiskális intézkedések* érintették a költségvetés bevételi és kiadási oldalát is. Az előbbi vonatkozásában döntés született a munkaadók szociális hozzájárulásának megszüntetéséről a leginkább érintett ágazatokban, az egészségügyi hozzájárulás csökkentéséről, mintegy 80 000 kis- és középvállalat (kkv) kisvállalati adó megfizetése alól mentesítéséről (főként a szolgáltatási szektorban), a médiaszolgáltatóknak a reklámbevételek kiesése miatt nyújtandó adókedvezményről, valamint az adótartozások behajtására irányuló eljárások felfüggesztéséről. A kiadási oldalt érintő legjelentősebb intézkedés a GDP 0,6%-át kitevő 245 milliárd forint átcsoportosítása volt az egészségügyi szektorba, de döntés született speciális adócsomag kidolgozásáról is a családok és a vállalkozások számára. Még a járvány első hulláma alatt, 2020. április 8-án felállítottak két új alapot: a Járványelleni Védelmi Alapot és a Gazdaságvédelmi Alapot. Ezek létrehozásának fő céljai között szerepelt a munkahelyek védelme, a munkahelyteremtés összesen 450 milliárd forint értékű beruházások támogatásával, a kiemelt ágazatok (mint például az idegenforgalom, az egészségügy, az élelmiszeripar, a mezőgazdaság) támogatása, valamint kamattámogatott és garantált hitelkonstrukciók biztosítása magyar vállalatok számára. 2020. április 16-án a kormány három új exporttámogatási intézkedést vezetett be az állami Eximbank révén: 800 000 euró támogatás az exportcégek beruházásaihoz, kedvezményes forgótőke kölcsönök, valamint új garancia- és biztosítási rendszer. Április 23-án a Magyar Fejlesztési Bank 1490 milliárd forintos pénzügyi támogatási eszközcsomagot indított el a vállalatok számára, amely három hiteltermékből, két garanciaeszközből és négy tőkeprogramból állt. Május 7-én a kormány bejelentette, hogy a válság idején történő hitelezés támogatása és a pénzügyi stabi-

⁸ IMF: *Policy Responses to COVID-19* (2021. július 2.)

litás biztosítása érdekében akár 150 milliárd forint (a GDP 0,3%-a) kötvényt vásárol bankok által. Május 20-án a kormány új bérköltség-támogatási programot hirdetett meg új alkalmazottak számára, azzal a feltétellel, hogy egy vállalat legalább kilenc hónapig megtartja a munkavállalóját. A kkv-k számára nyújtott kamatmentes kölcsönök június 12-től állnak rendelkezésre. Ezek fele befektetésekre érhető el (150 millió forintig), míg a másik 50% a likviditás és a működés finanszírozására szolgál (300 millió forintig). A kormány átdolgozott 2021-es és 2022-es költségvetést nyújtott be a parlamentnek, mindkettőnél az eredetileg tervezettnél magasabb hiánycélokkal (a GDP 7,5, illetve a GDP 5,9%-a), azzal a céllal, hogy továbbra is támogassa a gazdaságot a fellendülés szakaszában.

A *monetáris és a makro pénzügyi intézkedések* körében a jegybank több – alább nem részletezett – intézkedése révén is növelte a likviditáshoz való hozzáférést. Ezeken kívül 2020. április 7-én új kkv-hitelprogramot is meghirdetett, emelt összegekkel és a kamattámogatás emelésével, és a vállalati kötvénylvásárlási program is érvényben maradt. Szeptember 22-én a Magyar Nemzeti Bank 750 milliárd forintra emelte a program keretében rendelkezésre álló összeget a korábbi 450 milliárd forintról. November 18-án 2 trillió forintra (a GDP 4,3%-ára) emelte a plafont, miután a program keretében már 793 milliárd forint (a GDP 1,7%-a) kötvényt vásárolt. Fordulatot 2021 júniusa hozott, amikor hosszú évek után a jegybank az irányadó kamatláb emeléséről döntött.

2. Ausztria

Ausztriában az első két fertőzöttet 2020. február 25-én regisztrálták Tirolban, amelyet szinte azonnal követett az első lezárási hullám 2020. március 13. és április 14. között. Ennek keretében 2020. március 13-án a kormány elrendelte, hogy az éttermek, bárók és kávézók csak délután 3-ig tarthattak nyitva, az élelmiszerüzletek, posták, gyógyszertárak, bankok és állateledel-boltokon kívül minden más üzletet bezártak, és a légi közlekedést is leállították Spanyolország, Svájc, Franciaország és Ausztria között.⁹ Március 16-án több európai országhoz hasonlóan, az osztrák kormány is az egész országra kiterjedő kijárási korlátozásokat fogadott el (amely alól csak azok jelentettek kivételt, akiknek munkája nem végezhető otthonról, valamint bevásárlás és a másoknak való segítség-

⁹ Joób Sándor: Ausztria újabb kemény övintézkedéseket vezet be. *Index.hu*, 2020. március 13.

nyújtás céljával hagyták el lakhelyüket).¹⁰ Ezt követően a boltzárat fokozatosan feloldották, és megnyitották a környező országokkal közös határokat is. A nyári időszak kedvezőbb adatait és az újrainyitást követően azonban augusztus közepén már négy és fél hónapos csúcsot ért el az újonnan regisztrált fertőzöttek száma, s ez már a második hullám előszele volt, így ősszel újabb lezárásokra került sor. Előbb 2020. november 3. és december 6. között vezették be az addigi legszigorúbb korlátozásokat, majd 2020. december 26. és 2021. február 8. között (köztük kijárási tilalmat este 8 óra és reggel 6 óra között, valamennyi rendezvény betiltását, az online oktatásra való áttérést a közép- és felsőfokú oktatásban).

A kialakult helyzetet a kormány elsősorban a részmunkaidő támogatásával kívánta orvosolni, elkerülve a munkanélküliségi ráta megugrását. A gazdasági visszaesés azonban szinte azonnal érződött: 2020 első negyedében 2,5%-os volt, míg a második negyedében – még az újrainyitás dacára is – 11%-os. Mindez annak ellenére történt így, hogy az osztrák gazdaságot Európa egyik legstabilabb gazdaságának tartják, amely az exportközpontú kis- és közepes vállalkozások erős hálózatára, a magas színvonalú oktatásra és a jelentős kutatás-fejlesztési bevételekre támaszkodik.

2.1. Kormányzati és uniós intézkedések a járvány hatásainak enyhítésére

2020-ban a magyar kormány „laboratóriuma” Ausztria volt, ugyanis a szükséges korlátozásokról szóló döntéseit Magyarország az osztrák intézkedéseket lényegében lemásolva hozta meg pár hét késéssel. Ezért érdemes ezekről részletesebben is szót ejteni.

Ausztria a kedvezőtlen hatásokra reagálva szinte azonnal sürgősségi mentőcsomag létrehozásáról döntött. Az osztrák kormány 2020. március 15-én bejelentette, hogy a gazdasági károk enyhítésére egy 38 milliárd eurós mentőcsomagot létesít, amely összeget júniusban 50 milliárd euróra emeltek.¹¹ Ez a legnagyobb európai csomag, amely eléri a GDP 12,6%-át.¹² Ebből 4 milliárd eurót az egészségügyi rendszerre, az adók mérséklésére, valamint a kisebb vállalkozások kompenzálására szántak, a részmunkaidő támogatására pedig először 3 milliárd eurót szenteltek, majd ezt felemelték 5, majd 10, végül 12 milliárd euróra. A válság által különösen

¹⁰ Presinszky Judit: Több európai ország meglépte már a kijárási tilalmat. *Index.hu*, 2020. március 16.

¹¹ *Unterstützung für Unternehmen*. Digitális és Gazdasági Ügyek Minisztériuma, Ausztria.

¹² IMF (2021): i. m.

sújtott turisztikai ágazat támogatására 1,625 milliárd eurós keretet különítettek el, az áfakulcsot 5%-ra csökkentették, valamint az állami hitelgarancia lehetőségét 2021. június 30-ig kiterjesztették.¹³ Valamennyi osztrák szálláshely állami kompenzációra vált jogosulttá, amennyiben az adott hónapban munkavállalót foglalkoztatott. A kompenzáció mértéke a 2020. novemberi hónapban kimutatott forgalom 80%-a. A kormány intézkedései között szerepelt továbbá egy szükségalap felállítása, állami garanciavállalás áthidaló hitelek felvétele esetén, korona-segélyalap létrehozása, valamint vissza nem térítendő támogatások nyújtása. Az egyik ilyen, már meglévő támogatás a „bevétel-kiegészítés” volt, amelynek mértéke az előző év azonos időszakának forgalmát veszi alapul, és ágazattól függően, de legfeljebb a bevételkiesés 50%-os pótlását jelenti a teljes zárlat miatt bezárni kényszerült vállalkozásoknak. A másik igényelhető támogatás az úgynevezett „állandó költségekhez nyújtott támogatás”, amely a bezárt cégek meglévő fix költségeinek maximum 75%-át fedezte. Ezeken túlmenően 2020 februárjától igényelhető lett egy úgynevezett „veszteségbónusz” támogatás, amelyre már nemcsak a bezárt vállalatok, hanem a velük indirekt módon gazdasági tevékenységet folytató, és ezáltal veszteségeket elszenvedő cégek is jelentkezhetnek. Ennek lényege, hogy azon vállalatok, amelyeknek – a 2019-es év adott hónapjához mért – bevételkiesése meghaladja a 40%-ot, likviditási segítséget kérhetnek, amely havi maximális összege nem lépheti át a 60 000 eurót. E célból 230 millió eurót különített el az osztrák kormány.

Ausztria 2021 márciusában újabb, 430 millió eurós (csaknem 158 milliárd forintos) pénzügyi támogatási csomagot fogadott el a járvány miatt nehéz helyzetbe került ágazatok, így a turizmus, a vendéglátás, a kultúra és a sport támogatására. A segítség egy részét a már meglévő támogatások keretösszegeinek megemelése, másik részét pedig az újonnan bevezetendő – mind a vállalatokat, mind a munkavállalókat segítő – újfajta támogatások teszik ki. Új elem, hogy azok a vállalatok, amelyek november óta rövidített munkaidőben kénytelenek foglalkoztatni munkavállalóikat, alkalmazottanként 825 euró támogatást kapnak. A járvány miatt ki nem vett, felhalmozódott szabadságok kiadása, illetve a 13. havi fizetés, az úgynevezett „szabadságpénz” kiutalása is könnyebb. Egy másik újdonság, hogy azok a munkavállalók, akik bevételének egy része normál esetben borrávalóból származik, egyszeri támogatásként 175 euró segítséget kapnak. A program keretében 10 millió euróval támogatják azokat a vendéglátóipari egységeket, amelyek kültéri fogadóteret, teraszt létesítenek, vagy a meglévő lehetőségeiket bővítik, valamint a sportegyesületek újranyitásához 9 millió euróval járul hozzá az állam

¹³ Az osztrák szállodák átlagosan 230 000 euró kompenzációt kaptak 2020 novemberében.

azzal, hogy átvállalja az éves tagsági díjakat. A művészet és kultúra területét 20 millió euróval támogatják az úgynevezett „újraindítási csomag” keretein belül, és ezt a támogatást elsősorban – de nem kizárólag – szabadtéri rendezvények megszervezéséhez igényelhetik a kulturális intézmények és rendezvényszervezők.

Az Európai Bizottság az elmúlt közel másfél évben több esetben is közvetlen módon támogatta Ausztriát, illetve az osztrák gazdaságot a világjárvány okozta negatív következmények enyhítése céljából.¹⁴ Első alkalommal 2020. április 9-én nyújtott átfogó, egész Ausztriában és valamennyi vállalat számára nyitva álló támogatási lehetőségeket összesen 15 milliárd euró értékben, három formában: közvetlen támogatások és visszatérítendő előlegek és garanciák 800 000 euróig, állami garanciák a kölcsönökre, valamint kedvező kamatlábak mellett nyújtott támogatott hitelek a vállalatoknak. Ezt egészítette ki az április 17-én kifejezetten a kis- és középvállalatok kölcsöneire nyújtott 100%-os garancia legfeljebb 500 000 euró összegig (a mezőgazdaságot és a halászatot kivéve, ahol az összeghatár 100, illetve 120 000 euró). Az ezt meghaladó hitelek esetében a garancia-nyújtás 90%-os, 25 millió euróig. A Bizottság 2020. július 6-án 150 millió eurós, támogatásra konvertálható kölcsönt nyújtott az osztrák légitársaságnak, valamint két millió euró összegben támogatta az Apeptico és a Panoptes mikrobiotechnológiai vállalatokat a koronavírus-kutatási és -fejlesztési projektjeikben. 2021-ben a Bizottság a rendezvény- és utazásszervezőket 300-300 millió eurós támogatásban részesítette. A legújabb intézkedés, a 2021. június 3-án jóváhagyott 95 millió eurós bértámogatási rendszer a koronavírus kitörése által érintett vállalatok támogatására szolgál, bónusz formájában, olyan ágazatokban, amelyeket a korlátozó intézkedések különösen sújtottak, mint például a vendéglátást. A program célja az alkalmazottak támogatása és a munkahelyek megőrzésének elősegítése.

2.2. Az osztrák kiskereskedelmi szektor

Ausztriában az üzletek koncentrálttsága a legmagasabb szintűek között van Európában. Hazánkhoz képest harmadannyi, mintegy 5500 élelmiszerüzlet működött a válság előtt.¹⁵ Ausztriát szokás a szupermarketek országának is nevezni, ami nem csoda, hiszen az élelmiszer-kereskedelemben a Billa–Spar–Hofer hármasé volt

¹⁴ European Commission: *Austria – Details of Slovakia's Support Measures to Help Citizens and Companies during the Significant Economic Impact of the Coronavirus Pandemic* (é. n.).

¹⁵ Bajai Ernő: Ausztria: Billa, Spar, Hofer = 87 százalék. *Store Insider*, 2017. július 25.

a piaci részesedés 87%-a válság előtt (35, 31 és 22%-kal), míg a nem élelmiszer-kiskereskedelemben az XXXLutz, a Bauhaus és a Media-Saturn a vezető vállalatok. A válság nagy nyertese a Spar volt, amely a 2020-ban elért 16%-os értékesítési növekedéssel jóval meghaladja az osztrák élelmiszer-kiskereskedelem amúgy sem alacsony, becsült átlagos 10%-os növekedését is, elérve 8,32 milliárd eurós árbevételt, s ezzel az abszolút vezető helyre kerülve. Jók a kilátásai a hazai Hofernek is, köszönhetően annak, hogy Bécsben és környékén már piacvezető, több mint száz üzlettel, s további fejlődési lehetőséget rejt magában az is, hogy a fővárosban a lakosság éves szinten 20 000 fővel növekszik. Ami azonban a tendenciákat illeti, a szupermarketek részesedésének kismértékű csökkenése, és ezzel párhuzamosan a diszkont csatornák (Hofer, Lidl, Penny) és a hipermarketek (Merkur, Maxi-markt) részesedésének növekedése rajzolódik ki. Ugyanakkor fontos jellegzetessége az osztrák piacnak a telítettsége és a rögzült szerkezete, amely behatárolja a növekedés lehetőségeit. Az egyik kiugrási lehetőséget éppen az online kereskedelem jelenti, amelybe akár közvetlenül, akár közvetve (mint átvételi pontok) igyekeznek minél szélesebb körben bekapcsolódni az élelmiszer-kiskereskedők is.

A kiskereskedelem színterei Ausztriában egyrészt a híres bevásárlóutcák (Mariahilfer Strasse, Kärntner Strasse, Kohlmarkt, Aranynegyed) Bécsben és olyan nagyvárosokban, mint Graz, Linz és Salzburg, valamint a bevásárlóközpontok és kiskereskedelmi parkok. Az is megfigyelhető, hogy a kiskereskedelem Grazban, Salzburgban, Innsbruckban és Linzben valamivel gyorsabban fejlődik, mint a fővárosban, Bécsben.¹⁶

A válság felemásan érintette a kiskereskedelmi szektort. Míg az élelmiszer-kiskereskedelem esetén konstans bővülést láthatunk, addig a ruházati, a lábbelik és az elektronika területén jelentős volt a visszaesés. Összességében elmondható, hogy 2020. március–április folyamán igen jelentős, 16%-os (mintegy 2 milliárd eurónyi) visszaesés következett be a kiskereskedelmi szektor egészét érintően úgy, hogy közben az élelmiszerüzletek forgalma 12,6%-kal nőtt.¹⁷ Ezt követően folyamatos bővülés mutatkozott egészen októberig, majd az újabb lezárások időszakában közel 20%-os visszaesés következett be. 2021 márciusában azonban az osztrák kiskereskedelmi értékesítés 24,7%-kal, míg áprilisban 20,8%-kal nőtt éves szinten, amely kiemelkedő adat. Optimista előrejelzés szerint 2021 végére a 2019-es szint 78%-át fogja elérni a kiskereskedelem volumene, de

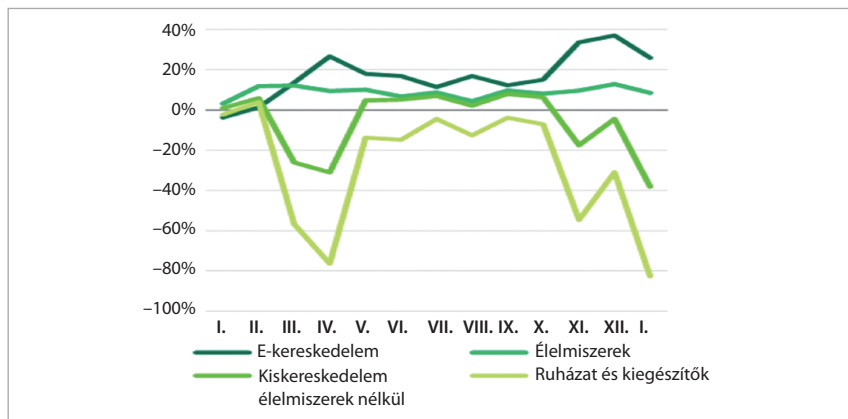
¹⁶ *We Stand for Retail. Retail Market Report Austria 2020 (2020).*

¹⁷ Áldozatokkal járhat az osztrák kiskereskedelem forgalomcsökkenése. *Világgazdaság*, 2020. június 23.

sokan ennél jóval borúlátóbbak. Az azonban már most valószínűsíthető, hogy a V alakú helyreállásra az osztrák kiskereskedelem nem lesz képes, és inkább az U alakú fellendülés prognosztizálható.

2.3. E-kereskedelem Ausztriában

Ausztria e-kereskedelmi piaca a 22. legnagyobb világszinten, amely az ország méretéhez és lakosságszámához mérten igen előkelő adat.¹⁸ Árbevétele 2018-ban 7 milliárd euró, 2020-ban pedig már 8,5 milliárd euró volt,¹⁹ amely az előző évhez képest 18%-os növekedést jelent, és a teljes kiskereskedelem 4,3%-ának megfelelő forgalom.²⁰ Ez a kiugró adat egyértelműen a világjárvány okozta változások következménye, és a növekedés várhatóan a következő években is el fogja érni az évi 6%-ot. A járvány 2020 eleji kitörése óta töretlenül nőtt az osztrák e-kereskedelmi piac, amely a karácsonyi időszakban rekordnagyságú, közel 40%-os emelkedést mutatott fel (2. ábra).

2. ábra: Az e-kereskedelem bővülése (és a kiskereskedelem alakulása) 2020-ban (a 2019-es adatokat alapul véve)

Forrás: Austria Retail Snapshot Q1 2021 (2021. április 7.).

¹⁸ eCommerceDB: *The eCommerce Market in Austria* (é. n.).

¹⁹ Ecommerce in Austria. *Ecommerce News*, 2021. május.

²⁰ Cushman & Wakefield: *Global Cities Rating Guide, Austria* (2019).

Az osztrák e-kereskedelmi piac legnagyobb szereplője az [amazon.de](https://www.amazon.de). Az üzlet árbevétele 2020-ban 1,2 milliárd dollár volt. Ezt követi a [zalando.at](https://www.zalando.at) 476 millió dolláros bevétellel és a [mediamarkt.at](https://www.mediamarkt.at) 158 millió dolláros bevétellel. Összességében ez az első három üzlet adja Ausztriában az online bevétel 25%-át.

Az osztrák lakosság 66%-a vásárol online, ebből 30% ruhát és kiegészítőket. Ezért nem meglepő, hogy Ausztriában a divat a húzóágazat, az e-kereskedelmi bevételek 31%-át adva. Ezt követi az elektronika és média 27%-kal, a játékok, hobbi és barkácsolás 19%-kal, a bútor és lakberendezés 14%-kal, valamint az élelmiszer és testápolás a maradék 9%-kal.²¹ Egy átlagos osztrák éves szinten 1700 eurót költ el online vásárlásai során, és további érdekesség, hogy az osztrákok 75%-a mielőtt az üzletben megvásárolná a kiszemelt terméket, előbb online megtekinti azt.²²

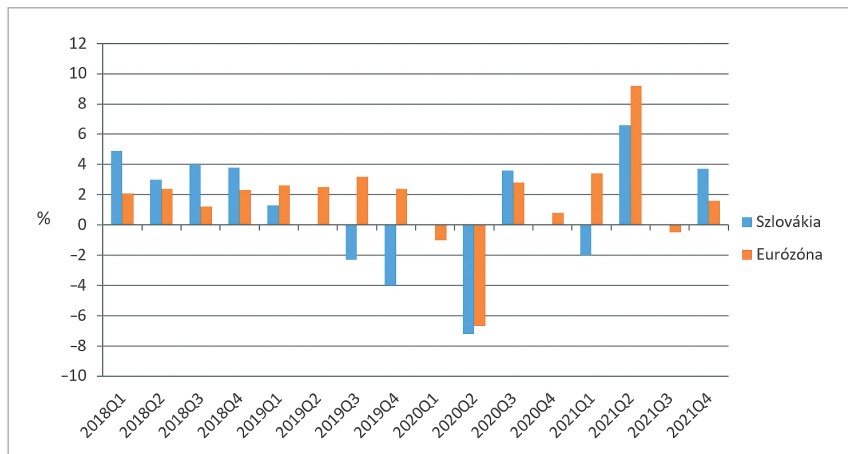
3. Szlovákia

Az első igazolt Covid-fertőzöttről 2020. március 6-án számoltak be Szlovákiában. 2020. március 13-tól a kormány rövid időn belül számos intézkedést hozott a koronavírus-járvány terjedésének megakadályozása érdekében. Többek között bezárták a szállodákat, az éttermeket és az üzletek nagy részét. Csak az élelmiszerüzletek, a gyógyszertárak, a drogériák és a benzinkutak tarthattak nyitva, ami soha nem látott visszaeséshez vezetett a szlovák kiskereskedelemben és a szállodaiparban. A hivatalos adatok szerint 2020 márciusában 4%-os volt a visszaesés mértéke, míg áprilisban már 14%-kal estek vissza a kiskereskedelmi bevételek az egy évvel ezelőtti adatokhoz képest. A legnagyobb veszteségeket a szállodaipar szenvedte el, ahol a bevételek 85%-kal csökkentek. Az autókereskedők esetében 57%-os, az éttermeknél 42%-os, míg a benzinkutak esetében 25%-os volt a visszaesés mértéke. Míg a kisebb üzletek többsége rendkívül nehéz helyzetbe került, a nagy üzletláncok a helyzet nyertesei lettek. A járvány kitörésekor észlelt bevásárlási lázban ugyanis a szlovák lakosság a nagy üzletláncok boltjaiban vásárolta meg a szükséges termékeket, amelynek köszönhetően 13%-os bevételnövekedést értek el ezek az üzletláncok 2020 márciusában az egy évvel korábbi adatokhoz képest. 2020 második felében a szlovák kiskereskedelmi szektor magára talált, és az uniós átlagnál is jobban teljesített. A 2021. évi eleji

²¹ *The eCommerce Market in Austria* (é. n.): i. m.

²² Number of Online Stores in Austria has Tripled in Ten Years. *Ecommerce News*, 2018. június 11.

kijárási korlátozás és az újabb boltzár következtében azonban ismét visszaesés következett be az első negyedévben. A második negyedéves adatok viszont bizakodásra adnak okot, mivel a növekedés mértéke elérte a 7%-ot, és az előrejelzések szerint az uniós átlagot jóval meghaladó, 4% körüli növekedés prognosztizálható még az év végén is (3. ábra).

3. ábra: Kiskereskedelmi index (éves összehasonlításban, %-ban)

Forrás: Cushman & Wakefield: Marketbeat Slovakia, Retail Q1 2021.

A Covid–19-járvány 2020-ban mély recesszióba sodorta Szlovákia gazdaságát, azonban a korlátozási intézkedések fokozatos feloldásával 2021-ben és 2022-ben gyors fellendülés várható mind a hazai kiadások, mind a külföldi kereslet hatására. A GDP 2020-ban bekövetkezett 4,8%-os csökkenése után – az előrejelzések szerint – a szlovák gazdaság 2021 végére eléri a pandémiát megelőző kibocsátási szintet, és 2022-ben robusztus, 5,2%-os éves ütemben tovább növekszik majd – a V alakú gazdasági görbét járva be.

3.1. Kormányzati és uniós intézkedések a járvány hatásainak enyhítésére

A szlovák kormány 2020 márciusában átfogó gazdaságélénkítő intézkedéscsomagot fogadott el, amelyet a szlovák történelem eddigi legnagyobb segélycsop-

magjának minősítettek – ez nem is meglepő, hiszen az e célra elkülönített összeg az ország GDP-jének 5,1%-át teszi ki.²³

A kormány intézkedéseinek központi elemét képezték a rövidített munkaidőt preferáló foglalkoztatási programok, amelyeknek köszönhetően a válság munkaerőpiaci hatása leginkább a ledolgozott munkaórák csökkenésében mutatkozott meg, miközben a foglalkoztatás védett volt, és csak 1,9%-kal csökkent a foglalkoztatottak száma 2020-ban. Az előrejelzések szerint a foglalkoztatás átlagosan csak 0,6%-kal lesz alacsonyabb 2021-ben az előző évhez képest, a munkanélküliségi ráta pedig 7,4%-ra emelkedik. 2022-től fokozatos javulás várható, a foglalkoztatás 0,8%-os növekedésével és a munkanélküliségi ráta 6,6%-ra csökkenésével. A szlovák kormánynak sikerült megakadályoznia az infláció emelkedését is: 2020-ban mindössze 2%-os volt, 2021-ben pedig várhatóan 1,5% körül alakul az éves inflációs ráta.²⁴

A szlovák kormány számos fiskális és monetáris intézkedést fogadott el a világjárvány gazdasági hatásainak enyhítésére.²⁵ A *fiskális intézkedések* körében említhető az érintett vállalkozások és önálló vállalkozók bérkompenzációja, valamint a jövedelem nélküli magánszemélyek támogatása (amelyet 2021. június 30-ig meghosszabbítottak és mértékét növelték);²⁶ a munkanélküli ellátások, a táppénz és az ápolási ellátások összegének megemelése; a munkaadók társadalombiztosítási járulékfizetési kötelezettségének halasztása vagy elengedése az érintett vállalatok és önálló vállalkozók számára (2021. június 30-ig); a vállalkozások adminisztratív terheinek és a munka törvénykönyvében foglalt egyes követelmények enyhítése; a társaságiadó-fizetési kötelezettség elhalasztása azon vállalkozások esetében, amelyek bevételei több mint 40%-kal csökkentek a járvány miatt; bérleti támogatás nyújtása és az egészségügyi kiadások megemelése. Ezek az intézkedések 2,4 milliárd eurót emésztettek fel 2020-ban, ami a GDP 2,6%-át tette ki.²⁷

²³ EBRD: *Coronavirus Response in 2021: Building Back Better. Update on the Slovak Republic* (2021. június 24.).

²⁴ European Commission: *Spring 2021 eEconomic Forecast for Slovakia* (2021. május 12.).

²⁵ IMF (2021): i. m.

²⁶ A bérkompenzációt sávos rendszerben állapították meg aszerint, hogy a havi bevétel hány százalékkal csökkent. 2020 márciusában a 40%-ot elérő vagy afeletti bevételecsökkenés esetén 270 euróra volt jogosult az önfoglalkoztató, míg áprilisban 20 és 40% közötti bércsökkenés esetén 180 euróra, 80%-ot elérő vagy afeletti csökkenés esetén 540 euróra. Lásd: Slovak Investment and Trade Development Agency: *Contributions to Support Maintaining of Employment* (é. n.). 7.

²⁷ 2021-ben az előrejelzések szerint ezen intézkedések mértéke eléri GDP 2,2%-át.

A közvetlen költségvetési hatással bíró intézkedések mellett Szlovákiában számos állami garanciaprogram is elindult mind a kkv-k, mind a nagyvállalatok számára, összesen 4 milliárd euró értékben, elérve a 2020-as GDP 4,4%-át. A magánszemélyek, az önálló vállalkozók és a kkv-k számára is lehetővé vált a kölcsön-visszafizetések legfeljebb 9 hónapos halasztása (a jelentkezési határidő később 2021. március 31-ig meghosszabbodott), míg a bérletidő-moratóriumot 2021. június 30-ig vezették be. A kormány emellett ideiglenes állami védelmet is bevezetett a hitelezőkkel szemben az érintett vállalkozások számára. A 2021-es felülvizsgált költségvetés a koronavírus-járvány kezelésére elkülönített forrásokat és tartalékokat is tartalmazza, amelyek a GDP 4,2%-át teszik ki.

A Szlovák Nemzeti Bank – az Európai Központi Bankkal és az Európai Bankfelügyeleti Hatósággal összehangoltan – számos monetáris intézkedést hajtott végre, amelyek mind a bankok helyzetének megkönnyítését célozták. A Szlovák Nemzeti Bank továbbá úgy döntött, hogy 2020. augusztus 1-jétől 1,5-ről 1,0%-ra csökkenti a jegybanki kamatot, és hatályon kívül helyezte korábbi, a kamatláb 2%-ra emeléséről szóló döntését is.

Az Európai Bizottság az elmúlt közel másfél évben több esetben is közvetlen módon támogatta Szlovákiát, illetve a szlovák gazdaságot a világjárvány okozta negatív következmények enyhítése céljából.²⁸ Első alkalommal 2020. április 21-én támogatta a Bizottság azt a bértámogatási rendszert, amely lehetővé tette a szlovák hatóságok számára a bérköltségek egy részének finanszírozását (ideértve a munkáltatói társadalombiztosítási járulékokat is) azon vállalkozások esetében, amelyek a koronavírus kitörése miatt egyébként elbocsátották volna a személyzetet. Ez az intézkedés közel 400 000 alkalmazott és 300 000 önálló vállalkozó munkahelyét mentette meg. (Az eredetileg elfogadott 2 milliárd eurós keretet a Bizottság 2021. június 22-én 3 milliárd euróra emelte.) 2020. június 16-án a Bizottság egy 200 millió eurós támogatási programot hagyott jóvá a helyiségeket bérlő vállalatok támogatására, amelyek tevékenységüket a szlovák kormány által a koronavírus kitörése kapcsán bevezetett intézkedések miatt kényszerültek korlátozni. Három nappal később további három támogatási program indult 4 milliárd eurós teljes költségvetéssel a koronavírus kitörése által érintett vállalatok likviditásának biztosítása céljával, ezáltal elősegítve tevékenységük folytatását. 2020. december 22-én 100 millió eurós támogatást hagytak jóvá a koronavírus-járvány által érintett vállalatok támogatására, amely közvetlen támogatás formájában állt rendelkezésre

²⁸ European Commission: *Slovakia – Details of Slovakia's Support Measures to Help Citizens and Companies during the Significant Economic Impact of the Coronavirus Pandemic* (é. n.).

valamennyi ágazatban (a mezőgazdaság, a halászat, valamint a pénzügyi ágazatok kivételével). 2021. május 4-én a Bizottság 90 millió eurós támogatást hagyott jóvá a koronavírus kitérőre által érintett turisztikai ágazatban tevékenykedő szolgáltatók támogatására. Ez szintén közvetlen támogatás, és célja a kormány által bevezetett korlátozó intézkedések hatásainak enyhítése. A bizottsági programokon kívül további jelentős uniós források is Szlovákia rendelkezésére állnak a fellendülés előkészítésére. A Szlovák Köztársaság várhatóan 18,6 milliárd eurót fog kapni a 2021–27 közötti többéves pénzügyi keretből, és 7,5 milliárd euró támogatást kap a Covid–19 helyreállítási alaphoz. Emellett legfeljebb 6,8 milliárd euró összegű kedvezményes hitelt vehet fel, amelyet 2058-ig kell visszafizetni.²⁹

3.2. A szlovák kiskereskedelmi szektor jellemzői

A szlovák gazdaság szerkezete viszonylag szélsőséges: az egyik oldalon a mikrovállalkozások és az egyéni vállalkozók állnak, míg a másik oldalon a nagyvállalatok, különösen a külföldi tulajdonban lévő kereskedelmi láncok,³⁰ amelyek már 2008-ra jelentős piaci versenyelőnyre tettek szert a hazai versenytársakkal szemben, és ez a helyzet azóta is változatlan.³¹ A két szélsőség között helyezkedik el a „hiányzó közép”: a 10–249 alkalmazottal rendelkező kis- és középvállalkozások, amelyeknek nemcsak a részesedése van jóval az OECD-átlag alatt, hanem intő jel az is, hogy a szlovák kkv-k az Európán kívüli exportnak csak 15%-át termelik, szemben az Európai Unió országainak átlagos 29%-ával.³² Kiemelt problémát jelent, hogy a kkv-k innovációs és digitalizációs szintje szintén alacsony. Ezért olyan politikákra volna szükség, amelyek lehetővé teszik a meglévő kkv-k számára, hogy új technológiákat alkalmazhassanak, munkaerőt és vezetői

²⁹ EU Deal on Recovery Fund: Great News for Slovakia, Says PM Matovic. *The Slovak Spectator*, 2020. július 21.

³⁰ A három legnagyobb kereskedő a Tesco (amely 150 üzletet működtet, 10 000 embert foglalkoztat, árbevétele 1,65 milliárd dollár), a Lidl (amely 135 üzletet működtet, 4000 embert foglalkoztat, árbevétele 1,31 milliárd dollár) és a Kaufland (amely 65 üzletet működtet, 5000 embert foglalkoztat, árbevétele 1,22 milliárd dollár) – 2017-es adatok. Lásd Martina Hlavackova: *Exporter Guide 2019, Slovakia*. U.S. Department of Agriculture Foreign Agricultural Service, 2021. március 18. 7.

³¹ Sikos T. Tamás – Kovács András: Kiskereskedelmi hálózatok, vásárlási szokások, határmentiség Dél-Szlovákiában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 10. (2008), 4. 104.

³² OECD: *SME and Entrepreneurship Policy in the Slovak Republic*. OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship, OECD Publishing, Paris, 2021. június 15.

készségeket építsenek, és szélesebb piacokon működjenek. A befelé irányuló befektetési politikáknak pedig olyan belső befektetéseket kell célozniuk és ösztönöznük, amelyek hazai ellátási láncokat hoznak létre.

Bár számos kormányzati dokumentum született, amelyek mind a kkv-szektor erősítését célozzák, a mai napig nincs egységes kkv-stratégia. További probléma, hogy bár a kormányban a Gazdasági Minisztérium átvette az irányítást, külön, a kkv-szektorral foglalkozó irányítási egységet nem alakítottak ki. Egy egységes kkv- és vállalkozáspolitikai stratégia, egy vezető politikai egység, egy tárca-közi koordináló testület és egy tanácsadó testület mind megerősíthetné a kkv-k és a vállalkozáspolitikai menetrendje mögötti prioritásokat és szinergiát.

3.3. *E-kereskedelem Szlovákiában*

Szlovákiában az e-kereskedelmi piac az elmúlt években látványosan megerősödött, s pozícióján a világjárvány hatására még tovább tudott javítani. 2020-ban az 56. legnagyobb e-kereskedelmi piaccal rendelkező világszinten, egymilliárd dollárt elérő bevétellel. Ez az előző évhez képest 22%-os növekedést jelent, és a növekedés a járványt követően is megmaradt, várhatóan elérve az évi 5%-ot.³³ Ha pedig abból indulunk ki, hogy az online áruházak Google hirdetési aktivitása mennyire megugrott 2021 elejétől kezdve, a lezárásokat követően az e-kereskedelem nagyarányú bővülését lehet prognosztizálni (ugyanis a hirdetések száma egyenesen követi a kereslet alakulását).³⁴ Nem véletlen, hogy az ország a külföldi kereskedők egyik célpontja lett, hiszen vonzó mind az online áruházak alacsony fenntartási költsége, mind a piac gyors növekedése miatt, de nem szabad megfeledkezni a Pozsony–Kassa között kiépített logisztikai hálózat és az euró mint fizetőeszköz vonzerejéről sem. Szintén vonzó lehet az e-kereskedelmet használók magas számaránya. 2020-ban 3,2 millió volt a számuk, amely 2021-re várhatóan 3,6 millióra növekszik, reprezentálva a szlovák lakosság 78%-át. A fogyasztók szokásaira jellemző, hogy egy átlagos felhasználó évente mintegy 70 000 Ft-nak megfelelő összeget költ el online vásárlásai során, amely 2021-ben várhatóan 90 000 Ft-ra növekszik.³⁵ A legnagyobb részesedést a divat ágazat tudhatja magá-

³³ eCommerceDB: *The eCommerce Market in Slovakia* (é. n.).

³⁴ Growww Digital: *COVID-19 e-Commerce Trends Report* (2021. május 2.).

³⁵ *U.S. Country Commercial Guides – Slovakia 2020*. U.S. Department of Commerce, International Trade Administration. 2020. október 7.

ének, amely az e-kereskedelmi bevételek 37%-át adja. Ezt követi az elektronika és média 28%-kal, a játékok, a hobbi és a barkácsolás 17%-kal, a bútor és készülékek 10%-kal, valamint az élelmiszer és testápolás a maradék 9%-kal.³⁶

A szlovákiai e-kereskedelmi piac legnagyobb szereplője az alza.sk. Az üzlet árbevétele 2020-ban 367 millió dollár volt. Ezt követi a mall.sk 65 millió dolláros és az itesco.sk 46 millió dolláros bevétellel. Ez a három e-kereskedelmi óriás adja az online bevétel 45%-át Szlovákiában.

Szlovákiában a webáruházakba fektetett bizalom magas. Problémát leginkább az okoz, hogy a vásárlók szeretik személyesen is kipróbálni vagy megfogni a terméket, s ez a legfőbb oka annak, hogy nem vásárolnak még többen vagy többet az online térben. Ennek ellenére is már 2019-ben 10 webáruházi látogatásból 6 tényleges vásárlással zárult.³⁷

A szlovák e-kereskedelmi piac jellegzetessége a mobil eszközök segítségével bonyolított vásárlás (és ezzel párhuzamosan a számítógépek és tabletek használatának háttérbe szorulása), ezért a sikeres szlovákiai terjeszkedés egyik fontos előfeltétele az adott online áruház mobil eszközre való optimalizálása. A 65%-ot elérő telefonos vásárlások másik jellegzetessége, hogy a fogyasztók 90%-a rendszeresen vásárol online és visszatérő vásárlónak számít. Ők azonban igen érzékenyek: 59%-uk esetében az adott termék ára a vásárlásban döntő tényező, ezért is mondható, hogy a szlovák piac sokkal racionálisabb, mint a környező országok piaca. A szlovákok kedvelik az utánvétel fizetést, a vásárlók közel kétharmada ezt a fizetési módot választja, és 83%-uk házhoz szállítással rendel. Ugyanilyen arányban vannak azok, akiket a negatív vélemény elriaszt az online vásárlástól.

4. Csehország

A cseh gazdaság már a koronavírus-járvány kitörése előtt a lassulás jeleit mutatta, amelyben elsősorban a brexit, valamint az alacsonyabb német gazdasági növekedés játszott közre, de problémát jelentett az élelmiszerárak emelkedése is, ami az infláció növekedését indukálta (3,3%-ra növe a 2019-es 2,9%-ról).³⁸ Ugyanakkor a Covid-19 foglalkoztatásra gyakorolt hatása más európai országokhoz képest enyhébb volt, és a munkanélküliségi ráta is az uniós átlag alatt maradt.

³⁶ *The eCommerce Market in Slovakia* (é. n.): i. m.

³⁷ Adam Fišer: *A szlovák e-kereskedelem nagy áttekintése a 2020-as évben. Mergado*, 2021. január 15.

³⁸ *The Economic Context of the Czech Republic* (é. n.).

A számos, talán kedvezőbbnek tűnő cseh mutató, valamint a korábban is régiós szinten kiemelkedő online kereskedelem további jelentős bővülése ellenére is Csehországban a GDP 5,6%-kal esett vissza 2020-ban.³⁹ Ugyanakkor az üzleti szolgáltatások a jövőben átalakíthatják Csehországot: hagyományos, olcsó munkaerőt képviselő gazdaságból olyan gazdasággá, amely a magas hozzáadott értéket képviselő modern és innovatív szolgáltatásokra összpontosít.

Csehországról általánosságban elmondható, hogy jól integrálódott a globális értékláncokba. Nyitottságával és stabil makrogazdasági környezetével jelentős mennyiségű közvetlen külföldi befektetést vonzott, és számos nemzetközi vállalat hozott létre termelési egységeket az országban. A helyi kkv-k az ellátási lánc fontos elemét képezik. Csehországban a kkv-k figyelemre méltó munkáltatók, és közvetlenül vagy közvetve támogatják az exporttevékenységet nagyobb cégek ellátásán keresztül.⁴⁰ Ugyanakkor a cseh kkv-k alacsony termelékenységgel rendelkeznek, és keveset fektetnek a kutatás-fejlesztésbe. Ráadásul az idő múlásával nőtt a termelékenységbeli különbség a nagy és a kis cégek között. Sok kkv az alacsonyabb hozzáadott értéket képviselő tevékenységekre szakosodott a gyártásban, a nagyobb multinacionális vállalatok ellátásában vagy a hazai piac kiszolgálásában. A cseh kkv-k lényegesen kevesebbet fektetnek a kutatás-fejlesztésbe, és viszonylag alacsonyabb arányban képviselik az innovatív cégeket, mint sok más fejlett gazdaságban. A K+F-beruházások jelentős részét külföldről származó üzleti befektetések jelentik, elsősorban a nemzetközi vállalatok hazai leányvállalatai révén.

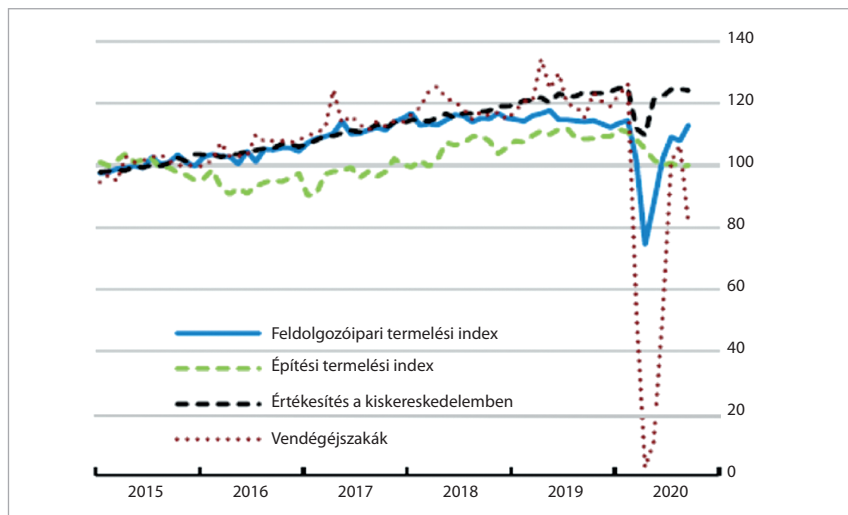
4.1. A koronavírus és közvetlen hatása Csehországban

Csehországban az első koronavírusos beteget 2020. március 1-jén diagnosztizálták. Még két hét sem telt el, amikor március 12-én a kormány előbb rendkívüli állapotot hirdetett, majd március 13-án bejelentette a kiskereskedelmet is érintő első, szigorú korlátozó intézkedéseket. Ennek értelmében valamennyi kiskereskedelmi egységet és vendéglátóhelyet március 14-től kezdve zárva kellett tartani, amely alól csak a benzinkutak, gyógyszertárak, szupermarketek, az újságárusok, valamint az állateledelt és az elektronikai cikket árusító boltok jelentettek kivételt. A zárás negatív következményei már a következő hónapban érződtek: 2020 áprilisában a kiskereskedelmi forgalom 10,9%-kal csökkent az egy évvel korábbi adatokhoz

³⁹ IMF (2021): i. m.

⁴⁰ OECD *Economic Surveys – Czech Republic* (2020. december 19.). 41.

képest, valamint 4,8%-kal a 2020. márciusi adatokhoz képest.⁴¹ A legfrissebb adatok szerint 2021 januárjában éves összehasonlításban 6,5%-kal,⁴² míg februárban 3%-kal csökkent a kiskereskedelmi forgalom Csehországban. A visszaesés az üzletek minden típusát érintette, a legnagyobb visszaesést azonban a ruházati cikkeket és cipőket árusító kiskereskedők szenvedték el 69%-os visszaeséssel, de szintén nagy veszteségeket tudhat magáénak a sportszerek és a háztartási berendezések piaca, amelyek 36,5 illetve 15,5%-kal estek vissza.⁴³ A 2021. márciusi kiskereskedelmi bevételek a két évvel korábbi, 2019. márciusi szintnek felelnek meg. A 4. ábra jól mutatja a járvány negatív hatását a kiskereskedelmi értékesítésben.

4. ábra: Értékesítés a kiskereskedelemben, a gépjárművek kivételével, állandó árakon

Forrás: OECD Economic Surveys (2020): i. m.

A járvány Csehországon is több hullámban söpört végig, és a kormány e szakaszok mentén az adott helyzethez igazodva hozta meg az újabb és újabb, a kiskereskedőket megsegítő intézkedéscsomagjait. Átalányösszeg igénylésére

⁴¹ Dobos Zoltán: A cseheknél is beszakadt a kiskereskedelem. *Alfahír*, 2020. június 5.

⁴² Visszaesett a kiskereskedelmi forgalom Csehországban a járvány miatt. *Portfolio.hu*, 2021. március 15.

⁴³ Februárban csökkent a kiskereskedelmi forgalom Csehországban. *Trade Magazin*, 2021. április 7.

már 2020. március 8. és június 12. között is jogosultak voltak a kisvállalatok és az önálló vállalkozók 500 korona összegben,⁴⁴ majd a járvány későbbi szakaszában ez úgy módosult, hogy ugyanez a személyi kör már napi 500 korona átalányösszeget igényelhetett 2020. október 5. és 2021. február 7. között.⁴⁵ A kisgyermekes önfoglalkoztatókat a kormány külön is támogatta az április 8-i döntésében: napi 424 koronával segítették az önálló vállalkozókat, akik 6 és 13 év közötti gyermeket gondoznak, és a koronavírus miatt nem tudnak munkába menni. Minden önálló vállalkozó, akinek jövedelme csak üzleti tevékenységéből származik, hat hónap időtartamban mentesült a társadalombiztosítás fizetése alól aképp, hogy azt az állam fedezte a minimális biztosítási díj összegébe, azaz 4986 korona értékben. (2020 júniusa és augusztus vége között a kormány mentesítette a 24,8%-os társadalombiztosítási járulék megfizetése alól a legfeljebb 50 főt foglalkoztató vállalatokat is.)

A kormány 2020 márciusában útjára indította a *COVID Kölcsön* elnevezésű programot, azzal a céllal, hogy a kis- és középvállalkozásoknak, amelyek gazdasági tevékenysége a járvány és a korlátozó intézkedések következtében korlátozottá vált, megkönnyítse működési finanszírozását. A programnak jelenleg már a harmadik szakasza zajlik. A COVID I hitelprogram (amely kerete 1 milliárd korona, azaz 180 millió euró volt) kedvezményes kölcsönök formájában nyújtott támogatást a kkv-knak 500 000 és 15 millió korona között nullás kamatláb mellett 2020. április 1-jétől. A kölcsönök iránti nagy érdeklődésre tekintettel a kormány döntött a COVID II program beindításáról, további 1,5 milliárd koronát allokálva e célra. A COVID II program keretében garanciák formájában 10 000 és 15 millió korona közötti összegben a kereskedelmi bankoktól származó hitelekre lehetett garanciákat igényelni (éves visszafizetési halasztással), ahol a Cseh-Morva Garancia és Fejlesztési Bank támogatja a kamatlábat. A COVID III program is ugyanezen elven működik azzal, hogy az önálló vállalkozók és a legfeljebb 250 dolgozót foglalkoztató vállalatok 90%-os, a 250–500 alkalmazottal rendelkező vállalatok pedig 80%-os garanciát kaphatnak a kereskedelmi bankok által nyújtott kölcsönökre. A rendelkezésre álló keret 330 milliárd korona, és 2021 végig igényelhető.⁴⁶

A kormány több úgynevezett strukturális intézkedést is hozott, amelyek tipikusan a fejlettebb gazdaságokra voltak jellemzők (Magyarország például

⁴⁴ 1 euró=26 cseh korona

⁴⁵ IMF (2021): i. m.

⁴⁶ OECD Economic Surveys (2020): i. m.

nem tartozott ebbe a körbe). Ezek között említhető az exportőrök kiemelt kezelése, akik számára a kormány sürgősségi csomagot és egyéb támogatásokat is nyújtott. A másik célterület az innováció volt. Csehország elindította egyrészt a Covid-19 technológiai programot, amely a koronavírus további elterjedése elleni küzdelemhez közvetlenül kapcsolódó projektek támogatását jelentette új technológiai berendezések és létesítmények beszerzésével, összesen 300 millió koronával, másrészt a Rise Up programot, amelynek célja az új megoldások bevezetésének ösztönzése azáltal, hogy támogatja az innovatív vállalatokat – beleértve az induló vállalkozásokat is – összesen 200 millió korona értékben.⁴⁷

A nemzetközi közösség is aktívan támogatta a cseh kiskereskedelmet és kkv-szektorát. Az Európai Bizottság első alkalommal 2020. március 19-én hagyta jóvá azt a cseh programot, amely 1 milliárd koronával (körülbelül 36,3 millió euró) támogatja a mezőgazdasági tevékenységet folytató kis- és középvállalkozásokat, amelyet 2020. július 7-én további 10 milliárd koronával (körülbelül 370 millió euró) kiegészített. Emellett a Bizottság 2020. november 11-én,⁴⁸ majd 2021. március 1-jén⁴⁹ 3 milliárd korona (körülbelül 110 millió euró) értékű programot hagyott jóvá, amellyel elsődlegesen a koronavírus kitörése által érintett mezőgazdasági ágazatban és élelmiszer-termelésben tevékenykedő vállalkozásokat támogatták. Ennek segítségével mintegy 5–10 000 vállalat likviditási szükségleteit tudják orvosolni. 2021. február 24-én pedig 115 millió eurós cseh programot hagyott jóvá a Bizottság a kiskereskedelmi vállalkozások és a bérelt helyiségeket használó szolgáltató vállalatok támogatására.⁵⁰ A kkv-szektor támogatására a Bizottság kiemelt hangsúlyt fektet. Olyan, Csehországot támogató programok is futnak 2020. március 19-e óta, mint a kiskereskedelmi vállalkozások és szolgáltató vállalatok támogatása 5 milliárd korona értékben, vagy a kkv-k beruházásainak támogatása a koronavírus-járvány szempontjából releváns termékek előállításában 1 milliárd korona értékben.⁵¹

Az Európai Újjáépítési- és Fejlesztési Bank 2007 óta először ismét támogatja a cseh magánszektorát az elkövetkező öt éves periódusban azáltal, hogy kockázati tőkét fektet be az innovatív, gyorsan növekvő helyi kis- és középvállalkozások

⁴⁷ OECD: *Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses* (2020. július 15.). 40–42.

⁴⁸ European Commission: *Daily News 11/11/2021.*

⁴⁹ European Commission: *Daily News 01/03/2021.*

⁵⁰ European Commission: *Daily News 24/02/2021.*

⁵¹ European Commission: *Czechia: Details of Czechia's Support Measures to Help Citizens and Companies during the Significant Economic Impact of the Coronavirus Pandemic* (é. n.).

támogatására, amelyeknek a finanszírozáshoz való hozzáférése korlátozott.⁵² A gondolat háttérében az áll, hogy a helyi tőkepiac további fejlesztése megkönnyíti a reálgazdaság finanszírozását is.

4.2. A cseh e-kereskedelem

A koronavírus megelőző három évben Csehországban az e-kereskedelem hatalmas mértékű növekedésnek indult. Ez a növekedési ütem bár lassult 2020-ban, mégis elérte a 14,8%-ot, és éves összehasonlításban 2021 márciusában több, mint 30%-kal nőtt.

Az elmúlt öt évben a cseh e-kereskedelem részesedése a teljes kiskereskedelmi piacból 8%-ról 16%-ra nőtt, amely világszinten a hetedik legmagasabb arányszám.⁵³ Ez a mutató felúton jár a legerősebb európai online piacnak számító Egyesült Királyság (24%) és Magyarország (7%) között.⁵⁴ A cseh e-kereskedelem leggyorsabban növekvő szegmense az élelmiszer-kereskedelem, ezt követik a hobbik, a kozmetikumok és a játékok. Érdekes az e-vásárlások térbeli és időbeli megoszlása is. A csehek előnyben részesítik a belföldi vásárlásokat: az online vásárlóknak csak a 23%-a vásárol külföldről. Másrészt az időbeni megoszlásban kicsúcsosodik a karácsonyi szezon, 2020-ban ebben az időszakban bonyolódott az összes cseh online vásárlás egyharmada. Minden tíz cseh állampolgárból négy még nem vásárolt online, ami azt sugallja, hogy a piac még mindig nagy növekedési potenciállal rendelkezik. A fiatalok körében természetesen népszerűbb ez a vásárlási mód, bár így is a cseh lakosság 58%-a vásárol rendszeresen az interneten,⁵⁵ amely során a vásárlások 54%-át mobil eszközről bonyolítják. 2020 első felében számos új click-and-collect és gyors házhoz szállítási lehetőség jelent meg a kereskedők részéről, beleértve a Tescót és a helyi boltot, a My Shop-ot is, amelyek valószínűleg ösztönözni fogják az online piac további előre törését.⁵⁶ Ugyanakkor az online kereskedők igyekeztek mederbe terelni az online

⁵² Axel Reiserer: *EBRD to Resume Investing in Czech Republic Following COVID-19 Pandemic*. EBRD, 2021. március 24.

⁵³ Érdekességképp: a világvezető Dél-Korea 36%-kal, majd Kína következik 27%-kal, az Egyesült Királyság 24, Indonézia és az Egyesült Államok 20-20 és Hollandia 18%-kal.

⁵⁴ CBRE: *Global E-commerce Outlook. What is Driving e-Commerce Growth in Different Markets?* (2021. június).

⁵⁵ Ugyanez Magyarországon csak 40%.

⁵⁶ JP Morgan: *2020 E-commerce Payments Trends Report: Czech Republic* (é. n.).

vásárlásokat. A rohlík.cz kiskereskedelmi áruház például bevezette az 50 kg-os szállítási határértéket, elkerülendő a pánikvásárlásokat – amellett, hogy a minimális megrendelést 800 koronára emelte sofőrhiány miatt.

Magyarországgal összehasonlítva a csehek nemzetköziségben, digitalizációban, e-kereskedelemben is több lépéssel előttünk járnak. Elgondolkodtató például, hogy míg a magyar kiskereskedelemben 5% az e-kereskedelem aránya, ugyanez az adat a cseh gazdaságban 13%. Vagy míg a magyar kis- és középvállalkozások közül csak minden nyolcadik értékesít a neten, addig a cseheknek minden negyedik.⁵⁷ Az adatok hátterében olyan tényezők állnak, mint a cseh vállalatok digitális technológiák integráltságbeli fejlettsége,⁵⁸ vagy a kiskereskedelem hagyományosabb magyar szerkezeti modellje. Ennek köszönhető az, hogy nem a magyar kiskereskedők jelennek meg a cseh piacon, hanem fordítva, és ezért nem a véletlen műve, hogy a jelentős e-kereskedelmi tapasztalattal rendelkező cseh webáruházakat egyre inkább foglalkoztatja a külföldi piacnyitás gondolata. A piac telítettsége egyre több szereplőt arra késztet, hogy új vásárlói bázisra tegyen szert, amit jellemzően a kelet-közép-európai régió országaiban tehet meg legkönnyebben. Így elsődleges célállam a szomszédos Lengyelország, de Csehország, Németország, sőt Belgium és Hollandia felé is kacsingatnak.⁵⁹ Ugyanakkor hazánk is a célpiacok egyike, amelyre jó példa a kifli.hu élelmiszer-kiskereskedő. Ez Csehországban a már említett rohlík.cz néven működik, és 2020-ban 140 millió dolláros forgalmat ért el.

5. Összegző gondolatok

A világjárványnak még mindig nincs vége, ezért a régió országai számára is nyitott kérdés, hogy a bevezetett gazdaságélénkítő intézkedések rövid és hosszú távon mennyire lesznek sikeresek. Az adatok mindenesetre bizakodásra adnak okot, és várhatóan valamennyi vizsgált állam gazdasága belátható időn belül eléri a válság előtti szintet.

⁵⁷ Brückner Gergely: Miért ennyivel digitálisabb és nemzetközibb egy cseh cég, mint egy magyar? *Telex.hu*, 2021. január 26.

⁵⁸ A magyar cégnek csak a 14%-a dolgozik fejlett vállalatirányítási rendszerrel (ERP), míg a cseh cégek 28%-a.

⁵⁹ Csehországot másolná a hazai e-kereskedelem. *Nyiron*, é. n.

A régió kiskereskedelme bejárta a „mennyet és poklot” az utóbbi másfél évben: hol soha nem látott visszaesést szenvedett el, hol soha nem látott mértékben bővült. Számos, a kiskereskedelmet jellemző tendencia élesen kiütközött a járványidőszakban, amelyek közül az online kereskedelem nagyarányú térnyerése mindenképp kiemelendő. S bár az online eladások aránya még így is alacsonyabb a régióban, mint a nyugat-európai államok esetében (Csehország kivételével), az internetpenetráció azonban már most is az európai átlaghoz közeli,⁶⁰ ezért a jövőben mindenképpen további bővülés várható, ami a könnyebb kereshetőség, valamint az árak és tulajdonságok könnyebb összevethetősége okán maga után vonja a verseny növekedését.

⁶⁰ Míg az internetpenetráció európai unós átlaga 89,4%, addig Magyarországon ez 88,9%, Csehországban pedig 88,1%. Lásd: Weisz Edit: Átalakuló kiskereskedelem. *Világgazdaság*, 2020. augusztus 10.

Felhasznált irodalom

- Áldozatokkal járhat az osztrák kiskereskedelem forgalomcsökkenése. *Világ-gazdaság*, 2020. június 23. Online: www.vg.hu/kiskereskedelem/2020/06/aldozatokkal-jarhat-az-osztrak-kiskereskedelem-forgalomcsokkenese
- Arthur D. Little: *Ensuring Health and Safety while Preparing Recovery and Future Growth*. 2020. április. Online: www.adlittle.com/en/insights/viewpoints/5f-war-room
- Austria Retail Snapshot Q1 2021 (2021. április 7.). Online: www.cbre.at/en/research-und-reports/Austria-Retail-Snapshot-Q1-2021
- Bajai Ernő: Ausztria: Billa, Spar, Hofer = 87 százalék. *Store Insider*, 2017. július 25. Online: http://storeinsider.hu/cikk/ausztria_billa_spar_hofer_87_szazalek
- Brückner Gergely: Miért ennyivel digitálisabb és nemzetközibb egy cseh cég, mint egy magyar? *Telex.hu*, 2021. január 26. Online: <https://telex.hu/gazdasag/2021/01/26/miert-ennyivel-digitalisabb-es-nemzetkozibb-egy-cseh-ceg-mint-egy-magyar>
- CBRE: *Global E-commerce Outlook. What is Driving e-Commerce Growth in Different Markets?* (2021. június). Online: www.cbre.com/research-and-reports/Global-E-Commerce-Outlook-2021
- COVID-19 Retail Aftermath: 8 Consumer Behavior Trends Here to Stay. *Hypersonix.ai.*, é. n. Online: <https://hypersonix.ai/resources/COVID-19-retail-8-consumer-behavior-trends>
- Csehországot másolná a hazai e-kereskedelem. *Nyiron*, é. n. Online: www.nyiron.hu/nyiregyhaza-hirek/csehorszagot-masolna-a-hazai-e-kereskedelem
- Cushman & Wakefield: *Global Cities Rating Guide, Austria* (2019). Online: <https://cushwk.co/3aBGQhR>
- Cushman & Wakefield: *Marketbeat Slovakia, Retail Q1 2021*. Online: <https://cushwk.co/3toxIDN>
- Dobos Zoltán: A cseheknél is beszakadt a kiskereskedelem. *Alfahír*, 2020. június 5. Online: https://alfahir.hu/2020/06/05/kiskereskedelem_csehorszag
- EBRD: *Coronavirus Response in 2021: Building Back Better. Update on the Slovak Republic* (2021. június 24.). Online: www.ebrd.com/documents/admin/slovak-republic-coronavirus-policy-response-.pdf?blobnocache=true
- eCommerceDB: *The eCommerce Market in Slovakia* (é. n.). Online: <https://ecommercedb.com/en/markets/sk/all>
- eCommerceDB: *The eCommerce Market in Austria* (é. n.). Online: <https://ecommercedb.com/en/markets/at/all>
- Ecommerce in Austria. *Ecommerce News*, 2021. május. Online: <https://ecommercenews.eu/e-commerce-in-europe/e-commerce-in-austria/>

- EU Deal on Recovery Fund: Great News for Slovakia, Says PM Matovic. *The Slovak Spectator*, 2020. július 21. Online: <https://spectator.sme.sk/c/22451106/eu-deal-on-recovery-fund-great-news-for-slovakia-says-pm-matovic.html>
- Európai Bizottság: *Economic Forecast for Hungary* (2021. május 12.). Online: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-performance-country/hungary/economic-forecast-hungary_en
- European Commission: *Daily News 11/11/2021*. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_20_2089
- European Commission: *Daily News 01/03/2021*. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_21_962
- European Commission: *Daily News 24/02/2021*. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_21_804
- European Commission: *Czechia: Details of Czechia's Support Measures to Help Citizens and Companies during the Significant Economic Impact of the Coronavirus Pandemic* (é. n.). Online: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic/state-aid-cases/czechia_en
- European Commission: *Austria – Details of Slovakia's Support Measures to Help Citizens and Companies during the Significant Economic Impact of the Coronavirus Pandemic* (é. n.). Online: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic/state-aid-cases/austria_en
- European Commission: *Slovakia – Details of Slovakia's Support Measures to Help Citizens and Companies during the Significant Economic Impact of the Coronavirus Pandemic* (é. n.). Online: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic/state-aid-cases/slovakia_en
- European Commission: *Spring 2021 eEconomic Forecast for Slovakia* (2021. május 12.). Online: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-performance-country/slovakia/economic-forecast-slovakia_en
- Eurostat: *GDP and Main Components* (é. n.). Online: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMQ_10_GDP__custom_77309/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=b74febcd-e664-4f22-9c93-2ef510fe371f
- Februárban csökkent a kiskereskedelmi forgalom Csehországban. *Trade Magazin*, 2021. április 7. Online: <https://trademagazin.hu/hu/februarban-csokkent-a-kiskereskedelmi-forgalom-csehorszagban>
- Fišer, Adam: *A szlovák e-kereskedelem nagy áttekintése a 2020-as évben*. Mergado, 2021. január 15. Online: www.mergado.hu/blog/a-szlovak-e-kereskedelem-nagy-attekintese-a-2020-as-evben

Fitch Ratings: *Visegrad 4 Economies Appear Resilient to COVID-19 Third Waves* (2021. április 13.). Online: www.fitchratings.com/research/sovereigns/visegrad-4-economies-appear-resilient-to-COVID-19-third-waves-13-04-2021

Growww Digital: *COVID-19 e-Commerce Trends Report* (2021. május 2.). Online: www.growwwdigital.com/COVID/

Hegedűs Orsolya: Hungary Real Estate Market View. *Cushman&Wakefield*, 2021. július 1. Online: www.cushmanwakefield.com/en/hungary/insights/COVID-19-impacts-hungary-real-estate

Hlavackova, Martina: *Exporter Guide 2019, Slovakia*. U.S. Department of Agriculture Foreign Agricultural Service, 2021. március 18. Online: <https://bit.ly/3ztB4JA>

IMF: *Policy Responses to COVID-19* (2021. július 2.). Online: www.imf.org/en/Topics/imf-and-COVID19/Policy-Responses-to-COVID-19#S

Joób Sándor: Ausztria újabb kemény óvintézkedéseket vezet be. *Index.hu*, 2020. március 13. Online: https://index.hu/kulfold/2020/03/13/ausztria_koronavirus_jarvany_vede-kezes_sebastian_kurz_repulojaratok_kavezok_karanten/

JP Morgan: *2020 E-commerce Payments Trends Report: Czech Republic* (é. n.). Online: www.jpmorgan.com/merchant-services/insights/reports/czech-republic-2020

Number of Online Stores in Austria has Tripled in Ten Years. *Ecommerce News*, 2018. június 11. Online: <https://ecommercenews.eu/number-of-online-stores-in-austria-has-tripled-in-ten-years/>

OECD *Economic Surveys – Czech Republic* (2020. december 19.). Online: www.oecd.org/economy/surveys/Czech-Republic-2020-OECD-economic-survey-overview.pdf

OECD: *Government Support and the COVID-19 Pandemic* (2020. április 14.) Online: www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/government-support-and-the-COVID-19-pandemic-cb8ca170/

OECD: *SME and Entrepreneurship Policy in the Slovak Republic*. OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship, OECD Publishing, Paris, 2021. június 15. Online: <https://doi.org/10.1787/9097a251-en>.

OECD: *Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses* (2020. július 15.). 40–42. Online: www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-COVID-19-sme-policy-responses-04440101/

Reiserer, Axel: *EBRD to Resume Investing in Czech Republic Following COVID-19 Pandemic*. EBRD, 2021. március 24. Online: www.ebrd.com/news/2021/ebrd-to-resume-investing-in-czech-republic-following-COVID19-pandemic.html

Presinszky Judit: Több európai ország meglepte már a kijárási tilalmat. *Index.hu*, 2020. március 16. Online: https://index.hu/kulfold/2020/03/16/kinai_koronavirus_lakaselhagyas_korlatozas_europa

- Repülőrajt. A magyar gazdaság növekedési pályája 2030-ig.* McKinsey & Company, 2020. november. 9–10. Online: <https://mck.co/392IYjz>
- Sikos T. Tamás – Kovács András: Kiskereskedelmi hálózatok, vásárlási szokások, határmentiség Dél-Szlovákiában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 10. (2008), 4. 103–114.
- Slovak Investment and Trade Development Agency: *Contributions to Support Maintaining of Employment* (é. n.). Online: www.sario.sk/sites/default/files/content/files/Contributions%20to%20support%20maintaining%20of%20employment.pdf
- The Economic Context of the Czech Republic* (é. n.). Forrás: www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/czech-republic/economical-context
- Unterstützung für Unternehmen.* Digitális és Gazdasági Ügyek Minisztériuma, Ausztria. Online: www.bmdw.gv.at/Themen/International/COVID-19/Unterstuetzung-fuer-Unternehmen.html
- U.S. Country Commercial Guides – Slovakia 2020.* U.S. Department of Commerce, International Trade Administration. 2020. október 7. Online: www.trade.gov/knowledge-product/slovakia-market-overview
- Visszaesett a kiskereskedelmi forgalom Csehországban a járvány miatt. *Portfolio.hu*, 2021. március 15. Online: www.portfolio.hu/gazdasag/20210315/visszaesett-a-kiskereskedelmi-forgalom-csehorszagban-a-jarvany-miatt-474166
- Weisz Edit: Átalakuló kiskereskedelem. *Világgazdaság*, 2020. augusztus 10. Online: www.vg.hu/velemenyelemzes/atalakulo-kiskereskedelem-2-2734766
- We Stand for Retail. Retail Market Report Austria 2020.* 2020. Online: <https://publikationen.ehl.at/view/917082/>